Javnost: The Public
Letnik 22, Suplement, S53-S65, http://dx.doi.org/ 10.1080/13183222.2015.1129207

STISKA TISKA: PERCEPCIJA NOVINARSKIH VLOG V OČEH BRALCEV SLOVENSKIH OSREDNJIH TISKANIH IN SPLETNIH MEDIJEV

Boris Mance, Jožica Zajc

Članek v kontekstu tehnološkega razvoja in digitalizacije medijev na podlagi javnomnenjske raziskave, izvedene na reprezentativnem vzorcu 500 prebivalcev Slovenije, obravnava razlike v percepciji normativnih in empiričnih novinarskih vlog v očeh bralcev tiskanih in spletnih informativnih medijev. Rezultati kažejo na pomembno vlogo tiska pri zaznavanju in oblikovanju stališč bralcev do novinarskih vlog. Spletno novinarstvo, v primerjavi s tiskom, ne udejanja te vloge, kar je skrb vzbujajoče glede na trenutno krizo tiskanih medijev in posledic, ki jih to prinaša v družbeno komuniciranje. Študija nadalje ugotavlja, da prebivalci Slovenije pri novinarjih tiskanih in spletnih medijev prepoznavajo opravljanje štirih empiričnih vlog – visokomodernistične, sugestivno-tabloidne, nadzorne in komunitaristične – ter treh normativnih vlog, ki naj bi jih novinarji opravljali – poznomodernistične, zabavno-nadzorne in komunitaristične.

KLJUČNE BESEDE: normativne vloge novinarjev, empirične vloge novinarjev, tiskani mediji, spletni mediji

Distress of the press: Perception of journalistic roles in the eyes of readers of the core print and online media in Slovenia

An article in the context of technological development and digitisation of the media on the basis of survey carried out on a representative sample of 500 residents of Slovenia discusses differences in the perception of normative and empirical journalistic roles in the eyes of readers of print and online news media. The results show the important role of the press in sensing and shaping the views of readers regarding journalistic roles. Online journalism, in comparison with the press, is not realising this role, which is worrying given the current crisis of the print media and the consequences this entails in social communication. The study further notes that residents of Slovenia in journalists of the print and online media recognise the performance of four empirical roles: high modernist, suggestively-tabloid, control and communitarian, and three normative roles that journalists should perform: late modernist, amusing-control and communitarian.

KEYWORDS normative role of journalists, empirical role of journalists, print media, online media

© 2015 EURICOM

> Tehnološka eksplozija v komuniciranju prinaša tako precejšnji potencial in pomembne posledice. Rezultat je odvisen od ključnih odločitev in od tega, kje in kdo jih bo sprejel (MacBride idr. 1980, 258).

Uvod

Pereči problemi odnosa komuniciranja do družbene moči oziroma komuniciranja do svobode, kot so problemi medijske lastniške koncentracije, uporabe novih komunikacijskih tehnologij in nadzora nad informacijskimi tokovi, niso novi. Številne med njimi je pred natanko 35 leti mednarodna skupina šestnajstih strokovnjakov v okviru Unesca, pod vodstvom Seana MacBrida, t. i. MacBridova komisija, prepoznala kot ključne strukturne probleme in nanje opozorila v poročilu *Mnogo glasov, en svet*. Skupina je v poročilu predložila tudi vrsto ukrepov, ki bi prispevali k večji demokratizaciji globalnega družbenega komuniciranja, tj. k »novi svetovni informacijski in komunikacijski ureditvi«. Poročilo je naletelo na ostre očitke, zlasti ZDA in Velike Britanije, češ da gre za »komunistični napad na svobodo (zasebne lastnine in oglaševanja) ter sprejemanje komunizma« (Fuchs 2015, 226). Določene probleme, ki so se kazali na obzorju in smo jim, zaradi normalizacije interneta, priče danes, npr. odnos med tehnologijo in vlogo novinarstva, je komisija predvidela že takrat. Poročilo zaradi izrazite obstrukcije ni aktualiziralo svojega normativnega potenciala, še vedno pa predstavlja normativni apel po odpravi neenakosti in neravnovesij globalnega komuniciranja in zagovarja, da »svobode informacij ne smemo reducirati na novičarski trg« (Tresserras 2005, 2).

V tem oziru s komercializacijo novinarstva komisija prepoznava spremembe novinarskih vlog, ki nastanejo kot posledica uvedbe novih tehnologij. Z uvedbo teh je omogočeno neposredno poročanje, posledica katerega je postopno izpodrivanje deliberativne novinarske vloge, značilne za tisk, s čedalje pomembnejšo posredniško vlogo. Komisija med novimi tehnologijami kot ključno izpostavi uvedbo takrat novega medija, televizije:

> Vloga časopisov v obtoku novic pojenja, saj je radiodifuzija, še posebej televizija, v razvitih državah povečala poročanje in utrdila svojo privlačnost kot vir novic. Kljub temu imajo časopisi čedalje pomembnejšo vlogo pri pojasnjevanju, interpretaciji in komentiranju dogodkov v družbi, še posebej pri širokih razpravah o pomembnih družbenih ciljih ali svetovnih zadevah, ki se odvijajo in zahtevajo razširjeno analizo v nasprotju z neposrednim poročanjem. /…/ Prepričanje, da tako poročevalci kot časopisi nimajo drugih obveznosti kot prikazati novice in dejstva, je bilo pogosto postavljeno pod vprašaj. /…/ Zato je ponovno treba proučiti določena prepričanja o vlogi tiska in še bolj utrditi potrebo po natančnemu določanju različnih vlog novinarjev (MacBride idr. 1980, 59–60).

Potrebe po ponovnem določanju različnih vlog novinarjev ponovno postanejo pomembne s pojavom interneta slabi dve desetletji pozneje. Razprave o potencialih za demokratizacijo družbenega komuniciranja oživijo. Prve predstave, nošene na krilih tehnološkega determinizma, so verjele, da bo internet zaradi nižjih stroškov distribucije informacij, hitrosti, geografske brezmejnosti, enakopravnosti uporabnikov in odsotnosti nadzora (Albrecht 2006) zmožen ponuditi univerzalen in neoviran dostop do virtualne javne sfere in tako znatno prispevati k večji politični participaciji in demokratizaciji političnih procesov (Mitra 2001). Pozneje pa so se začeli pojavljati tudi dvomi, povezani s strukturnimi problemi interneta, kot so »anonimnost, omejen dostop, fragmentirana mrežna struktura in posle-

dično omejena, razdrobljena občinstva«, po katerih se bistveno razlikuje od univerzalnega občinstva, značilnega za javno sfero, medijatizirano prek tiska« (Bohman 2004, 139).

Proučevanje novinarskih vlog, ki so ga kot pomembnega izpostavljali že člani MacBridove komisije (1980, 60), je tudi osrednji namen tega prispevka – proučevali jih bomo v luči percepcije bralcev osrednjih tiskanih in spletnih informativnih medijev. Spremembe tradicionalnih novinarskih vlog, ki potekajo vzporedno z internetizacijo družbenega komuniciranja, so pomembne za razumevanje aktualne metamorfoze novinarstva zaradi njihovih posledic v družbenem komuniciranju.

Gutenbergova galaksija v digitalnem vesolju

Tehnološke inovacije, od telegrafa, prek radia in televizije, so bile vseskozi prisotne in so do določene mere vplivale in spreminjale »novinarsko produkcijo, distribucijo, organizacijo in rutine« (Russial, Laufer in Wasko 2015, 305). Tako MacBridovo poročilo predpostavlja, da razvoj komunikacijskih sredstev ne prispeva k tekmovanju med različnimi mediji, temveč k medsebojni odvisnosti, in da v »elektronski dobi« ne obstajajo indici, ki bi pričali o zatonu tiskanih medijev (MacBride idr. 1980, 67). Kljub temu pa je komisija prepoznala in identificirala spremembe, ki so jih prinašale tehnološke inovacije zlasti pri profesionalizaciji in specializaciji poklicev:

> Sodobna tehnologija, v obliki novih tiskarskih in novičarskih diseminacijskih procesov, je vdrla v Gutenbergovo galaksijo. Prihod satelitov, računalnikov, laserjev in drugih tehnoloških inovacij je že pomembno povečala in bo še naprej povečevala število in raznolikost poklicev, nujnih, da bi komuniciranje delovalo (MacBride idr. 1980, 227).

Uvedba novih tehnologij v navezavi s procesi komercializacije, pri čemer se »medijski interes združuje s politikami množične družbe«, prispeva k znatnim spremembam v definiciji novinarskega poklica (Hardt 1993, 22). Čeprav je treba vzroke za odmik tiska od vloge katalizatorja javne razprave (Franklin 2008) iskati v komercializaciji novinarskih vsebin, ne pa jih pripisovati posledicam uvedbe novih tehnologij (Kovach in Rosentiel 2014), se družbena omrežja, blogi in žvižgaški portali, ki ponujajo novice in mnenja, postavljajo kot alternativa tradicionalnim medijem in njihovi agendi. Obenem zamegljujejo izrazite ločnice med vlogami profesionalnih novinarjev in državljanov ter prevprašujejo definicijo novinarja in profesije (Bruns 2005; Jenkins 2006). Tako internet, po eni strani, opolnomoči občinstva pri produkciji novic (npr. participativno in državljansko novinarstvo), po drugi pa, do določene mere, »deinstitucionalizira« klasično novinarstvo (Russial, Laufer in Wasko 2015, 301).

Dileme o vlogah in definiciji novinarja v digitalnem okolju so v sedanjosti postale predmet številnih razprav (glejte npr. Kovach in Rosentiel 2014; Russial, Laufer in Wasko 2015). Opravljanje novinarskih vlog ne vpliva nujno na poklicno samopercepcijo posameznika. Tako npr. blogerji, čeprav opravljajo isto vlogo, denimo, nadzora oblasti, sami sebe ne dojemajo kot novinarje (Fulton 2015). Ob bok dilemi o tem, kaj je novinarstvo danes, se logično postavlja tudi dilema, kakšno naj bi bilo. To je problem, ki je pomemben za razumevanje aktualnih sprememb novinarstva in kliče po poglobljeni znanstveni refleksiji.

Glede na to, da v znanstvenem opusu ni podrobnejših raziskav o percepcijah občinstev do normativnih in empiričnih novinarskih vlog v kontekstu aktualnih tehnoloških sprememb, poskuša pričujoča študija zapolniti raziskovalno vrzel, pri čemer se zastavlja osrednje raziskovalno vprašanje:

Kako se razlikujejo percepcije bralcev osrednjih slovenskih tiskanih in spletnih informativnih medijev do empiričnih in normativnih vlog novinarjev?

Študijo umeščamo v slovenski kontekst, kjer je pred dvema desetletjema že prišlo do »občutnih transformacij v odnosu med državo, civilno družbo in mediji, ki so v Sloveniji nastopile z vpeljavo različice zahodnega tipa demokracije in tržne ekonomije« (Vobič 2009, 21). V pričujočem prispevku se sklicujemo na pet normativnih novinarskih vlog (glejte Splichal 2000; Vobič 2009): *posredniško* – posredovanje objektivnih informacij, *razvedrilno* – posredovanje zabavnih in razvedrilnih vsebin, *zagovorniško* – zagovarjanje interesov določenih družbenih skupin, *razsvetljensko* – nadzor nad odločevalci, vzgoja in izobraževanje bralcev ter kritično sporočanje in *komunitaristično* – spodbujanje razprave z državljani z namenom ugotavljanja skupnih problemov in iskanja ustreznih rešitev. Ker ni bilo podrobnejših raziskav o percepciji občinstev o novinarskih vlogah v kontekstu aktualnih tehnoloških sprememb, preverjamo stališča o vlogah novinarjev posebej med občinstvom tiskanih in občinstvom spletnih medijev.

Metode

Članek temelji na podatkih, zbranih z anketnim vprašalnikom, ki je bil v okviru projekta *Novinarstvo in internet: politični, ekonomski in kulturni vidiki tehnoloških transformacij sodobnega novinarstva* izveden na reprezentativnem vzorcu 500 prebivalcev Slovenije. Anketiranje je v organizaciji agencije Pristop skupina potekalo telefonsko med 19. junijem in 6. julijem 2015. V analizo smo vključili anketirance, ki informacije o aktualnih dogodkih pridobivajo v tisku (N = 354) in/ali po spletu (N = 243).

Vprašalnik za percepcijo uresničevanja normativnih vlog novinarjev je nastal na podlagi normativnih vrst novinarstva (glejte Vobič 2009) in vprašalnika mednarodnega projekta *Political Communications Cultures in Western Europe* (glejte Splichal 2009). Z njim smo ugotovili stališča anketirancev do petih novinarskih vlog: *posredniške, razvedrilne, zagovorniške, razsvetljenske* in *komunitaristične*. Za vsako vlogo smo oblikovali tri indikatorje/trditve in anketirance vprašali, ali novinarji to počnejo ali ne (empirične vloge), nato pa še, ali bi morali to početi ali ne (normativne vloge). Da bi ugotovili, v kakšnem odnosu so tehnologije s predstavo državljanov o tem, kaj novinarji počnejo in kaj bi morali početi, smo ugotavljali skladnost percepcij novinarskih vlog med bralci tiskanih in spletnih informativnih medijev.

Ob predpostavki, da so bralci večjega števila medijev bolj informirani in kredibilneje razsojajo o vlogah novinarjev kot tisti, ki berejo manjše število medijev, smo kot ključni spremenljivki obravnavali število branih tiskanih in spletnih informativnih medijev. Ustvarili smo ju z rekodiranjem iz odprtih vprašanj o konkretnih medijih, ki jih posamezniki berejo. Upoštevali smo le informativne medije, pri tem osem tiskanih, od tega pet dnevnikov (*Delo, Dnevnik, Finance, Primorske novice, Večer*) in tri tednike (*Mladino, Reporter in Demokracijo*) ter enajst spletnih mest: *delo.si, dnevnik.si, finance.si, vecer.com, primorske.si, mladina.si, reporter.si, planet.si, 24ur.si, siol.net in rtvslo.si*.

Kakšne so razlike v povprečnem številu branih tiskanih in spletnih medijev glede na dojete novinarske vloge, smo preverjali s t-testom za neodvisna vzorca – posebej za empirične in posebej za normativne novinarske vloge. Kakšno je ujemanje teoretično postavljenih indikatorjev za merjenje petih novinarskih vlog na empirični in normativni ravni smo preverili s faktorsko metodo glavnih osi (PAF). Kako so dimenzije novinarskih vlog povezane

s številom tiskanih in spletnih medijev, ki jih anketiranci berejo, smo preverili s Pearsonovim testom korelacije. Vse analize so izvedene v programu SPSS 22.0.

Rezultati

Med 354 anketiranimi, ki berejo tiskane medije, jih 107 oz. 30,3 odstotka ne bere nobenega od izbranih informativnih nacionalnih medijev. Med 243 bralci medijev na spletu je delež tistih, ki ne berejo informativnih medijev, manjši – le 6,4 odstotka. Anketirani v povprečju berejo enega od izbranih osmih informativnih tiskanih medijev ($\bar{x} = 1,07 \pm 0,997$) in dva od enajstih spletnih informativnih medijev ($\bar{x} = 1,86 \pm 1,32$). Pri tem le osem odstotkov anketiranih bere več kot tri različne tiskane informativne medije in 10,4 odstotka je tistih, ki berejo več kot tri spletne medije. Med anketiranimi ni nikogar, ki bi bral več kot pet izbranih tiskanih medijev ali več kot devet spletnih medijev iz našega nabora. Z namenom zadostitve predpogoja za izvedbo t-testa smo štiri ali več medijev združili v skupno kategorijo in s tem zagotovili približno normalno porazdelitev.

Empirične vloge novinarjev

Glede na frekvenčne porazdelitve odgovorov na posamezne trditve, s katerimi smo merili empirične vloge novinarjev, med bralci tiska in spleta ni bistvenih razlik. Porazdelitve odgovorov se najbolj razlikujejo v percepciji novinarske sugestivnosti, pri čemer le nekoliko več bralcev tiska kot bralcev spletnih medijev (za sedem do enajst odstotkov) meni, da novinarji »predvsem zagovarjajo svoje poglede«, »predlagajo, kaj je treba storiti«, in »zagovarjajo interese določenih družbenih skupin« (tabela 1). Pri obeh skupinah bralcev večina (med 83 in 88 odstotki) ne soglaša, da novinarji »poročajo zabavno«, a se strinjajo, da »poročajo zanimivo za čim več ljudi«.

Med skupinama anketirancev, ki različno dojemata empirične vloge novinarjev (ali se strinjajo s posamezno trditvijo ali ne), se pri sedmih indikatorjih nakazujejo statistično značilne razlike v številu branih tiskanih informativnih medijev, medtem ko se pri bralcih spletnih informativnih medijev te razlike nakazujejo zgolj pri dveh indikatorjih (tabela 1).

Bralci večjega števila tiskanih informativnih medijev se statistično značilno ($p \leq 0,05$) ne strinjajo, da novinarji opravljajo posredniške (ne poročajo tako, da si lahko ustvarimo tehtno mnenje, vseh vpletenih strani ne vključujejo enako in ne ločujejo jasno dejstev od svojega mnenja) in komunitaristične vloge (ne objavljajo slik in informacij, ki jih pošljejo običajni ljudje), strinjajo pa se, da novinarji opravljajo razsvetljensko vlogo (nadziranje delovanja vplivnih oseb). Rezultati nakazujejo ($p \leq 0,10$) tudi razlike v dojemanju razvedrilne vloge novinarjev – da te novinarji ne opravljajo (poročajo zanimivo za čim več ljudi in ne poročajo zabavno), navajajo anketiranci, ki v povprečju berejo več tiskanih medijev. Pri percepciji opravljanja zagovorniške vloge novinarjev ni statistično značilnih razlik v številu tiskanih in spletnih medijev, ki jih anketiranci berejo.

Posamezniki, ki različno dojemajo empirične vloge novinarjev, v povprečju spremljajo enako število informativnih spletnih medijev. Edina statistično značilna razlika se kaže v dojemanju razsvetljenske in pogojno razvedrilne novinarske vloge. Državljani, ki menijo, da novinarji skušajo vplivati na odločitve politikov ($p \leq 0,05$) in o izbrani temi ne poročajo zabavno ($p \leq 0,10$), berejo več informativnih spletnih medijev.

TABELA 1

Razlike v branosti informativnih medijev glede na percepcije empiričnih novinarskih vlog

Vloge po teoriji	Vloge - faktorji	Novinarji v prispevkih o izbrani temi …	Bralci tiskanih medijev (N=354)		Povprečno število branih tiskanih medijev med bralci, ki se		Bralci spletnih medijev (N=243)		Povprečno število branih spletnih medijev med bralci, ki se	
			Število bralcev, ki se strinja	% bralcev, ki se strinja	strinjajo	ne strinjajo	Število bralcev, ki se strinja	% bralcev, ki se strinja	strinjajo	ne strinjajo
Posrednіška	Visokomodernistična	… poročajo tako, da si lahko ustvarimo tehtno mnenje.	209	61,7	0,88***	1,29***	129	56,1	1,78	1,87
		… enako vključujejo vse vpletene strani.	124	36,9	0,93**	1,16**	78	33,3	1,77	1,80
		… jasno ločujejo dejstva od svojih mnenj.	153	48,0	0,93***	1,23***	115	53,5	1,90	1,78
Razvedrilna		… poročajo zanimivo za čim več ljudi.	293	85,4	1,00*	1,29*	193	83,2	1,76	1,66
Zagovorniška	Sugestivno-tabloidna	… poročajo poenostavljeno.	207	62,9	1,07	1,07	137	61,2	1,82	1,82
		… poročajo zabavno.	41	12,2	0,80*	1,11*	33	14,1	1,47*	1,86*
		… predvsem zagovarjajo svoje poglede.	176	53,2	1,14	1,02	96	42,5	1,79	1,73
		… predlagajo, kaj je treba storiti.	157	46,6	1,00	1,14	84	37,7	1,97	1,72
		… zagovarjajo interese določenih družbenih skupin.	246	72,8	1,11	0,96	151	65,4	1,84	1,73
Razsvetljenska		… skušajo vplivati na odločitve politikov.	180	54,9	1,14	0,96	109	48,7	1,94**	1,64**
	Nadzorna	… nadzirajo delovanje vplivnih oseb.	208	65,2	1,15**	0,92**	124	59,3	1,90	1,69
		… razkrivajo zlorabe vplivnih oseb.	241	73,9	1,03	1,19	167	75,6	1,78	1,79

Komunitaristična	**Komunitaristična**	… objavljajo slike in informacije, ki jih pošiljajo običajni ljudje.	132	46,3	0,88**	1,16**	91	48,4	1,75	1,84
		… se posvetujejo z običajnimi ljudmi, kaj naj raziščejo.	130	44,1	1,05	1,15	86	43,0	1,87	1,76
		… se o rešitvah problemov posvetujejo z običajnimi ljudmi.	106	34,3	1,06	1,08	69	32,4	1,85	1,76

T-test za neodvisna vzorca s stopnjami značilnosti: *** p ≥ 0,01, ** p ≥ 0,05, * p ≥ 0,1

Da bi preverili, kateri indikatorji merijo podobne dimenzije empiričnih vlog novinarjev neodvisno od naše teoretične razvrstitve, smo izvedli metodo glavnih osi (PAF). Faktorska analiza je ena najpogosteje uporabljanih metod v statističnih obdelavah podatkov in se običajno uporablja na zveznih številskih ali vsaj intervalnih spremenljivkah. Ker so med indikatorji in dimenzijami možne korelacije, smo analizo izvedli s poševno rotacijo (*direct oblimin*, KMO = 0,725). Nekateri metodologi (glejte Kubinger 2003) uporabo faktorske analize na binarnih podatkih odsvetujejo (oz. svetujejo tetrahorične korelacije, ki jih v programu za statistično obdelavo podatkov SPSS ni mogoče izvesti), saj bi lahko PAF rezultirala v prevelikemu številu faktorjev, kar pa v našem primeru ni problem. Štirje faktorji z lastnimi vrednostmi nad Kaiserjevim kriterijem lastne vrednosti nad 1 pojasnijo 51,29 odstotka variance. Poimenovali smo jih visokomodernistični, sugestivno-tabloidni, nadzorni in komunitaristični.

»Visokomodernistični« faktor teži k objektivizaciji poročanja, ki se kaže v vseh treh indikatorjih posredniške vloge (jasno ločevanje dejstev od mnenj, vključevanje vseh vpletenih strani, poročanje na način, da si lahko ustvarimo tehtno mnenje), in k elementu komercializacije, ki se kaže v razvedrilnem poročanju, zanimivem za čim večje število ljudi. *»Sugestivno-tabloidni«* faktor tvorijo vsi trije indikatorji zagovorniške vloge (zagovarjanje interesov določenih skupin ali lastnih pogledov, predlaganje, kaj storiti), dva razvedrilna (zabavno in poenostavljeno poročanje) ter razsvetljenski (vplivanje na odločitve politikov). Za ta faktor sta značilni tabloidizirano posredovanje lastnega ali partikularnega mnenja in sugestivno delovanje glede reševanja perečih vprašanj s ciljem vplivanja na politične odločitve. *»Nadzorni«* faktor tvorita indikatorja, ki merita (prvotno poimenovano) razsvetljensko vlogo, iz katere so respondenti izločili »vpliv novinarjev na politične odločitve« ter izpostavili »nadziranje delovanja« in »razkrivanje zlorab vplivnih oseb«. *»Komunitaristični«* faktor skladno s teoretično predpostavko tvorijo indikatorji, ki merijo komunitaristično empirično novinarsko vlogo (posvetovanje z običajnimi ljudmi o rešitvah problemov, o tem, kaj naj raziščejo, posredovanje slik in informacij, ki jih pošiljajo običajni ljudje). Respondenti ne dojemajo razvedrilne novinarske vloge kot distinktivne, temveč kot prisotno v prevladujočih sugestivno-tabloidni in visokomodernistični.

Normativne vloge novinarjev

Tudi pri stališčih do normativnega opravljanja novinarskih vlog so deleži bralcev tiskanih medijev in deleži bralcev spletnih medijev (glejte tabelo 2) podobni. Največje, a še

vedno majhne razlike (do devet odstotkov) v deležih odgovorov med bralci tiska in spletnih medijev se kažejo pri jasnem ločevanju dejstev od lastnih mnenj in zagovarjanju predvsem lastnih mnenj. V obeh skupinah bralcev večji delež meni, da novinarji na tem področju svojo nalogo opravljajo narobe (bodisi to počnejo, čeprav ne bi smeli, bodisi tega ne počnejo, pa bi morali). Pri tem to meni nekoliko večji delež bralcev tiska kot bralcev spletnih medijev. Pri obeh skupinah bralcev največji delež soglaša, da novinarji delajo prav na področju zabavnega poročanja (okoli 90 odstotkov), predlogov, kaj storiti (pribl. 70 odstotkov) in razkrivanja zlorab vplivnih oseb (70 odstotkov).

Med skupinama anketiranih, ki različno dojemata normativne vloge novinarjev, so statistično značilne razlike v številu branih tiskanih informativnih medijev (tabela 2) pri posredniški (poročanje, da si lahko ustvarimo tehtno mnenje; jasno ločevanje dejstev od svojih mnenj) in razvedrilni normativni vlogi (zanimivo poročanje za večje število ljudi, poenostavljeno poročanje). Da novinarji pravilno izvajajo te normativne vloge, v omenjenih primerih ocenjujejo anketiranci, ki v povprečju berejo manj tiskanih medijev. Novinarji pa ne opravljajo svojih normativnih posredniških in razvedrilnih vlog, kot bi jih po mnenju bralcev večjega števila informativnih tiskanih medijev morali. Po mnenju slednjih namreč novinarji ne delajo tako, kot bi morali pri posredniški vlogi (natančneje pri poročanju, ki bi omogočilo ustvarjanje tehtnega mnenja, ter jasnem razmejevanju dejstev od lastnih mnenj) ter razvedrilni vlogi (zanimivo poročanje za večje število ljudi, poenostavljeno poročanje).

Tako anketiranci, ki ocenjujejo, da novinarji delujejo v skladu z normativnimi vlogami, kot tisti, ki menijo nasprotno, berejo približno enako število spletnih medijev. V številu spletnih medijev, ki jih berejo, namreč ni statistično značilnih razlik v nobeni od dimenzij normativnih vlog.

Z metodo glavnih osi (PAF) in s poševno rotacijo, ki dopušča medsebojne korelacije, smo preverili tudi, kateri indikatorji, neodvisno od naše teoretične razvrstitve, merijo podobne dimenzije normativnih vlog novinarjev. Lastno vrednost nad 1 imajo trije faktorji, ki pojasnijo 47,74 odstotka variance. Poimenovali smo jih poznomodernistični, zabavno-nadzorni in komunitaristični.

»*Poznomodernistični*« faktor sestavljajo indikatorji, ki merijo posredniško, zagovorniško in določene dimenzije razvedrilne novinarske vloge. Fuzijo teh izrazito nasprotujočih si elementov novinarskega (s)poročanja, objektivnega in obenem zagovorniškega, skupaj z določenima razvedrilnima dimenzijama, respondenti dojemajo kot nov normativni standard. Medtem ko je fuzija različnih dimenzij, ki tvorijo prvi faktor, nekoliko kompleksnejša, sta preostala dva že bolj uveljavljena. Drugega, poimenovanega *»zabavno-nadzorni«* faktor, tvorijo trije indikatorji razsvetljenske vloge (nadzor nad delovanjem in razkrivanje zlorab vplivnih oseb ter vplivanje na odločitve politikov), združeni z zabavnim načinom poročanja. Ustrezno temu se vloga npr. udejanja skozi žanr »skandala«. Tretji faktor tvorijo vse tri dimenzije, ki merijo *»komunitaristično«* normativno vlogo novinarjev. Ta vloga je edina v tolikšni meri distinktivna, da ostaja enaka v empiričnih in normativnih predstavah anketirancev o novinarstvu.

Anketiranci torej prepoznavajo tri osrednje normativne vloge, ki naj bi jih opravljali novinarji: poznomodernistično, zabavno-nadzorno in komunitaristično. Tudi v normativnem smislu respondenti ne dojemajo razvedrilne novinarske vloge kot distinktivne, temveč kot prisotno v prevladujočih (poznomodernistični in zabavno-nadzorni).

TABELA 2

Razlike v branosti informativnih medijev glede na percepcije normativnih novinarskih vlog

Vloge po teoriji	Vloge faktorji	Novinarji v prispevkih o tej temi – delajo prav ali ne	Bralci tiskanih medijev (N=354)		Povprečno število branih tiskanih medijev med bralci, ki ocenjujejo da novinarji delajo		Bralci spletnih medijev (N=243)		Povprečno število branih spletnih medijev med bralci, ki ocenjujejo da novinarji delajo	
			Število bralcev, ki meni, da novinarji svojo vlogo opravljajo pravilno	% bralcev, ki ocenjujejo, da novinarji svojo vlogo opravljajo pravilno	prav	narobe	Število bralcev, ki meni, da novinarji svojo vlogo opravljajo pravilno	% bralcev, ki ocenjujejo, da novinarji svojo vlogo opravljajo pravilno	prav	narobe
Mediativna	**Poznomodernistična**	Poročajo tako, da si lahko ustvarimo tehtno mnenje.	195	56,9	0,89***	1,32***	132	56,9	1,75	1,83
		Enako vključujejo vse vpletene strani.	126	36,8	0,96	1,13	89	37,1	1,68	1,84
		Jasno ločujejo dejstva od svojih mnenj.	137	40,1	0,95*	1,14*	112	47,9	1,81	1,77
Zagovorniška		Predvsem zagovarjajo svoje pogledе.	184	54,8	1,03	1,13	142	60,9	1,75	1,84
		Predlagajo, kaj je treba storiti.	236	69,6	1,04	1,17	163	70,6	1,77	1,74
		Zagovarjajo interese določenih družbenih skupin.	119	34,9	0,98	1,14	92	39,0	1,74	1,82
Razvedrilna		Poročajo zanimivo za čim več ljudi.	242	71,0	0,98**	1,27**	160	68,7	1,81	1,72
		Poročajo poenostavljeno.	161	46,8	0,96**	1,18**	113	49,8	1,79	1,83
	Zabavno-nadzorna	Poročajo zabavno.	298	87,1	1,10	0,97	211	91,3	1,85	1,48
Razsvetljenska		Nadzirajo delovanje vplivnih oseb.	184	54,6	1,04	1,11	128	59,0	1,83	1,83
		Razkrivajo zlorabe vplivnih oseb.	236	69,0	1,02	1,19	163	70,3	1,85	1,71
		Skušajo vplivati na odločitve politikov.	197	58,5	1,02	1,17	137	59,6	1,74	1,85

Komunitaristična	**Komunitarustična**	Objavljajo slike in informacije, ki jih pošiljajo običajni ljudje.	208	67,5	1,04	1,03	142	69,3	1,88	1,69
		Posvetujejo se z običajnimi ljudmi, kaj naj raziščejo.	189	58,7	1,07	1,08	125	58,4	1,85	1,74
		O rešitvah problemov se posvetujejo z običajnimi ljudmi.	190	56,7	1,11	0,99	126	55,8	1,82	1,68

T-test za neodvisna vzorca s stopnjami značilnosti: *** p ≥ 0,01, ** p ≥ 0,05, * p ≥ 0,1** p ≥ 0,05, * p ≥ 0,1

TABELA 3

Korelacije med faktorji novinarskih vlog in številom branih tiskanih in spletnih medijev

	Število branih informativnih tiskanih medijev	Število branih informativnih spletnih medijev
Faktorji empiričnih vlog		
Visokomodernistična	–0,349**	–0,039
Sugestivno-tabloidna	0,193**	0,186*
Komunitaristična	–0,098	–0,020
Nadzorna	0,090	0,025
Število respondentov	182	122
Faktorji normativnih vlog		
Poznomodernistična	–0,191**	–0,097
Tabloidno-nadzorna	–0,153*	–0,029
Komunitaristična	–0,016	–0,003
Število respondentov	232	152

Pearsonov r: ** p ≥ 0,01, * p ≥ 0,05

Kako so percipirane normativne in empirične vloge (merjene z novimi ustvarjenimi faktorji) povezane s številom tiskanih in spletnih medijev, smo preverjali s Pearsonovim testom korelacije (glejte tabelo 3). Anketiranci, ki berejo več tiskanih medijev, berejo tudi več različnih spletnih informativnih medijev. Anketiranci, ki berejo več tiskanih in (ali) več spletnih medijev, tudi statistično značilno v večji meri prepoznavajo empirično sugestivno-tabloidno vlogo novinarjev – torej, da novinarji tabloidizirano posredujejo lastno ali partikularno mnenje in sugestivno delujejo glede reševanja perečih vprašanj, s ciljem vplivanja na politične odločitve. Bralci manjšega števila tako tiskanih kot spletnih medijev ocenjujejo, da novinarji ne delujejo na sugestivno-tabloiden način.

Visoka statistično značilna, a negativna povezanost se kaže tudi med branjem večjega števila tiskanih medijev in percepcijo empirične visokomodernistične vloge. Bralci večjega števila tiskanih medijev namreč ocenjujejo, da novinarji ne posredujejo informacij objektivno (ni jasnega ločevanja dejstev od mnenj, vključevanja vseh vpletenih strani, poročanja na

način, da bi si lahko ustvarili tehtno mnenje) ter zanimivo čim večjemu številu ljudi. Bralci manjšega števila tiskanih medijev menijo, da novinarji v večji meri opravljajo visokomodernistično vlogo.

V normativnem pogledu bolj informirani bralci tiskanih medijev menijo, da novinarji neustrezno opravljajo poznomodernistično in zabavno-nadzorno vlogo. Med bolj informiranimi bralci spletnih medijev ni statistično značilnih korelacij s katero koli od normativnih vlog.

Razprava

Tisk (še vedno) zaseda pomembno funkcijo v predstavah bralcev, kaj novinarstvo je in kaj bi moralo biti, česar spletne različice ne udejanjajo. Vsaj tako je mogoče razumeti rezultate pričujoče študije, ki kažejo, da se bralci različnega števila tiskanih medijev jasneje ločujejo v dojemanju novinarskih vlog, tako empiričnih kot tudi normativnih. Rezultati te raziskave pritrjujejo zamegljevanju izrazitih ločnic med vlogami novinarjev (Burns 2005; Jenkins 2006) kot posledici razvoja tehnologij. Pri stališčih do novinarskih vlog so namreč v več dimenzijah statistično značilne razlike v številu branih tiskanih medijev – torej lahko rečemo, da se stališča oblikujejo tudi na podlagi števila teh. Med bralci spleta se te razlike zabrišejo. Tako pri opredeljevanju, ali novinarji določene vloge opravljajo ali ne, kot tudi pri opredeljevanju, ali jih opravljajo prav ali narobe, ni razlik v povprečnem številu spletnih medijev, ki jih berejo. Ključno vprašanje, ki se poraja, je, zakaj so razlike v stališčih do novinarskih vlog (tako normativnih kot empiričnih) pogosteje statistično značilno različne glede na število branih tiskanih medijev, ne pa tudi v številu spletnih medijev, ki jih berejo. Odgovor je treba najbrž iskati v ugotovitvi, da slovensko novinarstvo samo prispeva k soustvarjanju vrzeli med tradicionalnim, tj. »pravim« in spletnim, »nepravim« novinarstvom, zaradi svoje skeptičnosti do sprejemanja novih tehnologij (Oblak Črnič 2007, 62). Če k temu dodamo, da so spletni mediji pogosto le okrnjene oblike tiskanih različic in da rezultat zapiranja dostopa do vsebin ni bil učinkovit poslovni spletni model, ki bi privabil bralce na spletno platformo (Vobič 2012), ugotovimo, da je perspektiva bralcev na spletu bistveno drugačna. Eden od možnih odgovorov na zastavljeno vprašanje je tudi ta, da spletni mediji zaostajajo v aktualizaciji novinarskih vlog, ki jih bolje izpolnjuje vrsta drugih akterjev (npr. žvižgači) in ki vstopajo v prostor tradicionalnih akterjev. Kljub temu jim zlasti fragmentiranost interneta onemogoča zasesti vlogo, ki jo udejanja tisk (Bohman 2004).

Tudi če upoštevamo dejstvo, da skupini bralcev tiskanih in spletnih medijev nista izrazito ločeni in da je branje več tiskanih medijev povezano tudi z branjem več spletnih medijev, razlike med skupinama bralcev vseeno niso zanemarljive. Ravno nasprotno – kažejo na pomembno vlogo tiska v primerjavi s spletnimi mediji. Če na empirični ravni obstaja povezanost branja večjega števila spletnih medijev vsaj s sugestivno-tabloidno vlogo (da menijo, da novinarji tabloidizirano posredujejo lastna ali partikularna mnenja in sugestivno delujejo glede reševanja perečih vprašanj, s ciljem vplivanja na politične odločitve), teh na normativni ravni ni. Odsotnost povezanosti na normativni ravni kaže na to, da spletni mediji ne prispevajo k odgovoru na vprašanje, kakšno vlogo naj udejanjajo.

Bralci tiskanih informativnih medijev so po drugi strani bolj distinktivno kritični tako do novinarskega posredovanja informacij, ki se kaže empirično v visokomodernistični vlogi, kot tudi do mešanja načela objektivnosti z razvedrilno vlogo, ki se normativno kaže v poznomodernistični. Poznomodernistična normativna vloga, ki združuje zagovorniško, posredniško in določene dimenzije razvedrilne vloge, je najzanimivejša, saj odpira vprašanja o (ne)

združljivosti določenih nasprotujočih si dimenzij posredniške in zagovorniške vloge (npr.: novinarji »enako vključujejo vse vpletene strani« in »predvsem zagovarjajo svoje poglede«) oz. med posredniško in razvedrilno vlogo (npr. »poročajo tako, da si lahko ustvarimo tehtno mnenje«, in »poročajo poenostavljeno«). Oporo, da gre morda za več kot naključen odnos med posameznimi dimenzijami poznomodernistične vloge, bi lahko interpretirali s spremembami strukture medijskega trga (Hallin 2006). Medtem ko je do nedavnega veljalo, da načelo objektivnosti presega ideološke meje z namenom maksimiranja občinstva (podobno kot razvedrilne vsebine) ter posledično dobička (Splichal 1997, 358), se je zaradi porasta števila medijev, h kateremu pomembno prispeva tudi internet, izpostavila potreba po diferenciaciji med njimi, pri čemer izstopa zagovorništvo kot pomembna novinarska vloga (Hallin 2006).

Raznolikost tiskanih medijev pomembno prispeva k večji kritičnosti. Vloga tiska v družbi je še vedno pomembna, saj je kljub vsem svojim težavam še vedno sposoben (vsaj) mobilizirati kritično reflektirano javnost z jasno artikuliranimi stališči in ji ponuditi ogledalo pri umestitvi znotraj sfere družbenega komuniciranja. Prispevek spletnih medijev je v tem oziru skromen. To napeljuje na pomembna vprašanja, ki jih pa v pričujočem članku nismo natančneje naslavljali, npr. kateri akterji na internetu prevzemajo tradicionalne novinarske vloge in na kakšen način, v kakšnem odnosu so s spletnim in tradicionalnim novinarstvom ter katere pasti se kažejo v tej transformaciji novinarstva. MacBridova komisija je torej imela prav, ko je menila, da prinaša *»tehnološka eksplozija v komuniciranju precejšnji potencial in pomembne posledice«* (MacBride idr. 1980, 258). Posledice, ki vplivajo na tisk, niso spodbudne. Vprašanje pa je, ali potenciali interneta odtehtajo hibe tiska.

IZJAVA O KONFLIKTU INTERESOV

Avtorja ne poročata o potencialnem konfliktu interesov.

LITERATURA

Albrecht, Steffen. 2006. "Whose Voice is Heard in Online Deliberation?: A Study of Participation and Representation in Political Debates on the Internet." *Information, Communication & Society* 9 (1): 62–82.

Bohman, James. 2004. "Expanding Dialogue: The Internet, The Public Sphere and Prospects for Transnational Democracy." *The Sociological Review* 52 (suplement 1): 131–155.

Bruns, Axel. 2005. "Gatewatching: Collaborative Online News Production." New York: Peter Lang.

Domingo, David, Thorsten Quandt, Ari Heinonen, Steve Paulussen, Jane B. Singer in Marina Vujnovic. 2008. "Participatory Journalism Practices in the Media and Beyond." *Journalism Practice* 2 (3): 326–342.

Franklin, Bob. 2008. "The Future of Newspapers." *Journalism Studies* 9 (5): 630–641.

Fuchs, Christian. 2015. "The MacBride Report in Twenty-first-century Capitalism, The Age of Social Media and The Brics Countries." *Javnost—The Public* 22 (3): 226–239.

Fulton, Janet. 2015. "Are You a Journalist? New Media Entrepreneurs and Journalists in the Digital Space." *Javnost—The Public* 22 (4): 362-374.

Hardt, Hanno. 1996. "The End of Journalism. Media and Newswork in the United States." *Javnost—The Public* 3 (3): 21–41.

Hallin, Daniel C. 2006. "The Passing of the 'High Modernism' of American Journalism Revisited." *Political Communication Report* 16 (1). http://www.jour.unr.edu/pcr/1601_2005_winter/commentary_hallin.htm.

Kubinger, Klaus D. 2003. "On Artificial Results Due to Using Factor Analysis for Dichotomous Variables." *Psychology Science* 45 (1): 106–110.

MacBride, Sean, Elie Abel, Hubert Beuve-Mery, Elbe Ma Ekonzo, Gabriel Garcia Marquez, Sergei Losev, Mochtar Lubis idr. 1980. *Many Voices, One World: Communication and Society, Today and Tomorrow: Towards a New more Just and more Efficient World Information and Communication Order*. unesdoc.unesco.org/images/0004/000400/040066eb.pdf.

Mitra, Ananda. 2001. "Marginal Voices in Cyberspace." *New Media & Society* 3 (1): 29–48.

Oblak Črnič, Tanja. 2007. "Spletno novinarstvo skozi optiko novinarjev. " *Družboslovne razprave* 23 (54): 43–64.

Russial, John, Peter Laufer in Janet Wasko. 2015. "Journalism in Crisis?" *Javnost—The Public* 22 (4): 299-312.

Splichal, Slavko. 1997. *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Splichal, Slavko. 2000. "Novinarji in novinarstvo.« *Javnost—The Public* 7 (Vregov zbornik): 47–56.

Splichal, Slavko. 2009. "Slovensko politično novinarstvo v evropski perspektivi." *Javnost—The Public* 16 (suplement): 5–21.

Tresserras, Joan Manuel. 2005. "Presentation." *QUA-DERNS del CAC* 21 (1): 2–4.

Vobič, Igor. 2009. "Normativne vrste novinarstva in poročanje o politiki skozi optiko slovenskih novinarjev, politikov in državljanov." *Javnost—The Public* 16 (suplement): 21–39.

Vobič, Igor. 2012. "Piano v Sloveniji: malo muzike, malo denarja." *Medijska preža*, december (43): 27–29.

Boris Mance je raziskovalec v Centru za raziskovanje družbenega komuniciranja na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-naslov: boris.mance@fdv.uni-lj.si

Jožica Zajc je raziskovalka v Centru za proučevanje organizacij in človeških virov na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-naslov: jozica.zajc@fdv.uni-lj.si